

TARPTAUTINĖ POLITINĖ EKONOMIKA IR TARPTAUTINĖ PREKYBA

TARPTAUTINĖS POLITINĖ EKONOMIKA

Tarptautinė politinė ekonomika (*International political economy – IPE*) – nagrinėja politinius tarptautinės ekonominės veiklos aspektus:

- prekybą,
- finansinius santykius,
- tarptautinių korporacijų veiklą,
- ekonominę integraciją
- globalią aplinkos būklę.

Pagrindinis analizės objektas – ryšys tarp politikos ir ekonomikos bei valstybių ir rinkų tarptautinėje aplinkoje.

TARPTAUTINĖS POLITINĖS EKONOMIJOS TEORIJOS

Trys pagrindinės klasikinės Tarptautinės Politinės Ekonomijos teorijos:

- **MERKANTILIZMAS**
- **LIBERALIZMAS**
- **MARKSIZMAS**

MERKANTILIZMAS

- **Ekonomika yra politikos įrankis/instrumentas**
- **Valstybė yra pagrindinis veikėjas**
- **Svarbiausia yra santykinė galia**
- **Ekonominė veikla yra nukreipta į potencialų karinės galios didinimą, t.y. ekonomika subordinuota valstybės (santykinės) galios didinimui**
- **Dominuoja prieštaraujantys interesai ir „nulinės sumos“ santykiai**

LIBERALIZMAS

- **Ekonomika ir politika yra dvi lygiagrečiai veikiančios, bet autonomiškos sritys**
- **Pagrindiniai veikėjai yra individai ir privačios įmonės**
- **Svarbiausia yra absoliuti galia**
- **Dominuoja bendri interesai (įmanomi abipusio laimėjimo „win-win“ santykiai)**
- **Tikslas yra bendros gerovės didinimas per maksimalus efektyvumo pasiekimą**

Tradicionis *laissez-faire* požiūris – visiškai politinio kišimosi į ekonomiką nebuvimas

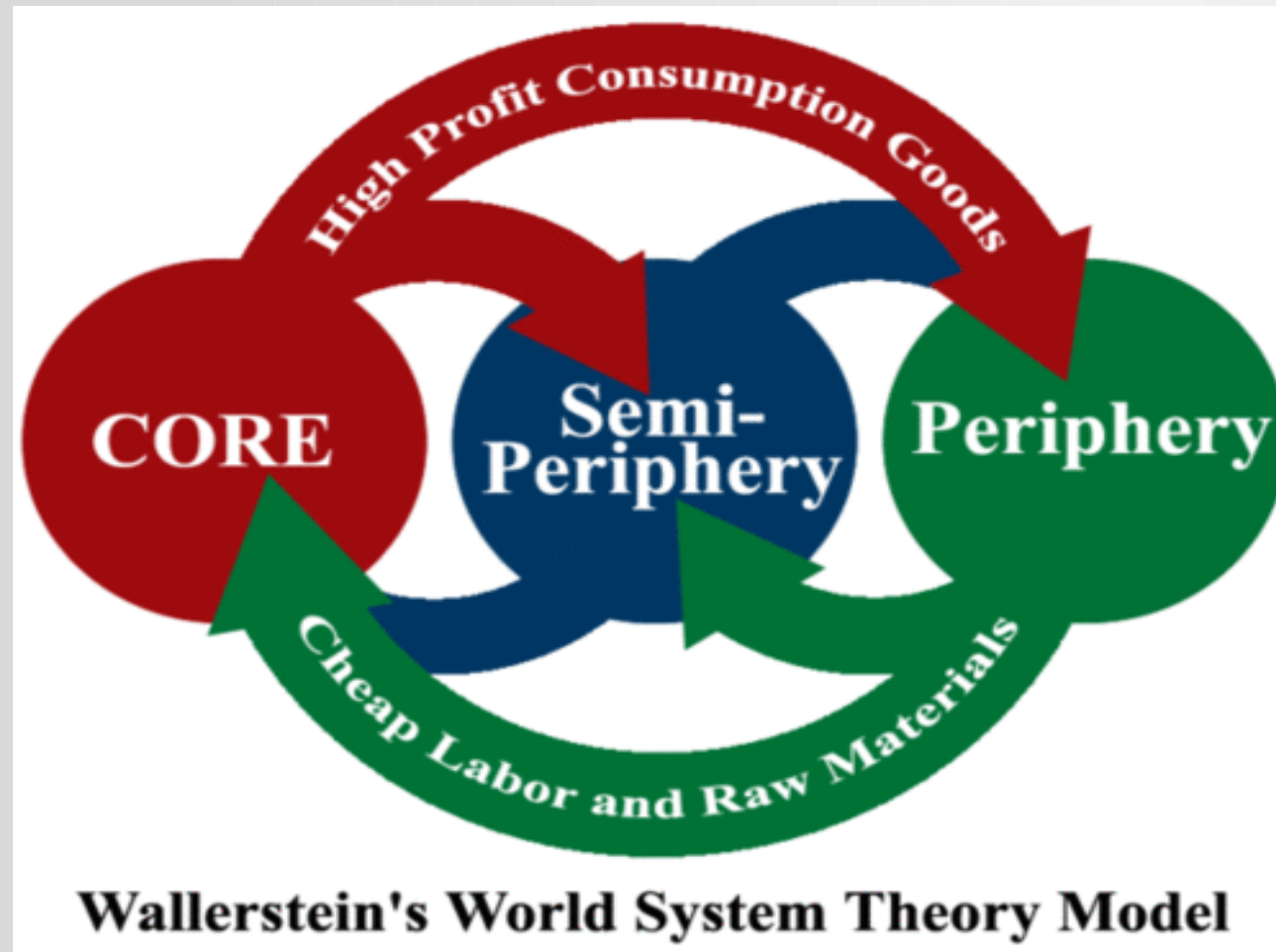
Keynes'istinis požiūris – veikia rinkos mechanizmai, bet neišvengiamas ir valstybės kišimasis/reguliavimas

MARKSIZMAS

- Pagrindiniai veikėjai yra klasės (buržuazija ir proletariatas), o ne valstybės
- Ekonomika nulemia politiką
- Valstybės nėra autonominiai veikėjai – jomis savo interesų vardan manipuliuoja valdantysis elitas (kapitalistinėse šalyse – buržuazija)
- Klasių interesų konfliktas yra svarbesnis už valstybių interesus
- Kapitalizmas iš prigimties yra ekspansyvus – vyksta nuolatinė naujų rinkų ir pelno šaltinių paieška
- Tarptautinių santykių istorija yra kapitalizmo nelygaus vystymosi (*uneven development*) istorija.
- <https://www.youtube.com/watch?v=JN6LlMY2ApQ>

NEO-MARKSIZMAS – IMMANUEL WALLERSTEIN

„Pasaulinių sistemų“ teorija – pasaulyje veikia tam tikra, viena nuo kitos priklausoma, ekonominė ir politinė struktūra

EKONOMINIS LIBERALIZMAS

Valstybių vaidmuo - pagalbinis/reguliacinis

**Politikos tikslas – sukurti sąlygas
efektyvumo didinimui**

**Gamybos, mainų ir vartojimo balansą
užtikrina „nematoma rinkos ranka“
(pasiūlos-paklausos modelis)**

**Laisva prekyba svarbiausia – valstybių
sienos yra kliūtis**

**Gerovės kūrimas priklauso nuo tarptautinio
bendradarbiavimo, t.y. tarpusavio
priklausomybė skatina taiką**

EKONOMINIS MERKANTILIZMAS

Ekonomika turi tarnauti politikai

**Ekonomikos tikslas – didinti valstybės
[santykinį] galios potencialą**

**Prekyba naudinga tik jei suteikia
pranašumą kitų atžvilgiu**

**Prekybos tikslas – sukurti teigiamą balansą
(atsargoms kaupti)**

PREKYBA IR SANTYKINIS PRANAŠUMAS

Liberalios ekonomikos sėkmės garantas – pelnas, sukuriamas laisvų mainų (prekybos) pagalba

Nauda atsiranda iš turimo santykinio pranašumo – vienos šalies galimybės pagaminti tam tikrą prekę (suteikti paslaugą) santykinai mažesnėmis sąnaudomis nei kitoje šalyje.

Santykinis pranašumas skatina specializaciją, darbo pasidalijimą ir taip didina efektyvumą. Būtina sąlyga – laisva prekyba.

Saudo Arabija – nafta, Japonija – automobiliai.

PROBLEMOS ir POLITINIAI IŠŠŪKIAI

Trumpalaikiai kaštai (persiorientavimas) – spaudimas politikams

Nelygus naudos pasiskirstymas valstybės viduje (gamyba vs vartojimas)

RINKOS IŠKRAIPYMAI

Bet koks politinis kišimasis (iškreipiantis natūralius rinkos santykius) išbalansuoja naudą ir mažina efektyvumą (BET RETAI IŠVENGIAMAS)

- **Monopolijos ir oligopolijos (Luxottica) - galimybė užkelti kainas**
- **Korupcija – valdžia gauna kyšį už leidimą iškraipyti kainas**
- **Teisinės aplinkos reguliavimas (įsipareigojimų laikymosi užtikrinimas)**
- **Mokestinės sistemos nustatymas (tarifai, muitai)**

Visa tai yra dažni tarptautinių ginčų ir nesutarimų šaltiniai

SANKCIJOS

Akivaizdžiausia politinės intervencijos į ekonominius santykius forma

Tačiau ne visada veiksmingiausia

- būtina daugiašalė parama sankcijų taikymui
- dažniausiai galima rasti alternatyvų
- žala paprastai abipusė (ir taikiniui, ir taikytojui)

AUTARKIJA

Atsiribojimas nuo dalyvavimo mainuose su tarptautiniais partneriais

Dažniausiai – neefektyvu:

- **Dideli gamybos kaštai produktams, kurių gamyboje nėra santykinio pranašumo**
- **Mažėja autarkiškos valstybės santykinė galia**
- **Didėja ekonominis atsilikimas (Albanija, Šiaurės Korėja)**

PROTEKCIONIZMAS

Populiariausia alternatyva autarkijai – protekcionizmas: vietinės rinkos papildoma apsauga nuo tarptautinės konkurencijos.

Protekcionizmas – valstybės bandymas gauti naudą vietinėms įmonėms (dažniausiai – apribojant importą)

PRIEŽASTYS / MOTYVAI:

- Įtakingų vietinių veikėjų (įmonių) spaudimas politinei valdžiai
- Siekimas apsaugoti naujai plėtojamą ekonomikos sritį (infant industry)
- Siekis išgelbėti vietinę pramonės šaką nuo bankroto (Autovaz)
- Strategiškai svarbių pramonės šakų apsauga (karinė pramonė)
- Apsauga nuo išorinių veikėjų invazijos – priemonė prieš dempinguojamą konkurenciją (gan subjektyvu)

PROTEKCIONIZMAS

PRIEMONĖS:

- **Tarifai / importo muitai (riboja importą – jį brangina; valstybės pajamų šaltinis).**
- **Netarifiniai barjerai:**
  - **Kvotos**
  - **Subsidijos (mokesčių lengvatos, lengvatinės paskolos, nustatytos supirkimo kainos)**
  - **Reguliaciniai instrumentai (aplinkosauginiai, darbo sąlygų, kokybės, fito-sanitariniai reikalavimai)**
- **Kultūriniai-politiniai veiksniai (ekonominis nacionalizmas) – „pirk prekę lietuvišką“**

PROTEKCIONIZMAS

POVEIKIS:

- Teigiamas poveikis gamintojams
- Neigiamas poveikis vartotojams
- Neigiamas poveikis efektyvumui - mažina paskatas investuoti į inovacijas
- Teigiamas poveikis – jei priemonės laikinos ir subalansuotos

PREKYBOS REŽIMAI

PASAULINĖ PREKYBOS ORGANIZACIJA - pagrindinė tarptautinė tarpvyriausybė organizacija užsiimanti tarptautinės prekybos organizavimu, reguliavimu ir priežiūra.

1947 – 1995: GATT (General Agreement on Tariffs and Trade)

- **Prižiūri prekių, paslaugų ir intelektualinės nuosavybės mainus pasaulyje.**
- **Stebi, kaip laikomasi nustatytų taisyklių ir sprendžia ginčus tarp valstybių narių**
- **Įtaka valstybėms narėms yra ribota.**

2015 m. – 162 narės

PASAULINĖ PREKYBOS ORGANIZACIJA

- Valstybės turi nediskriminuoti vienos kitų prekybos sąlygomis
- **Palankiausios šalies statusas (Most-favored nation status – MFN):** *palankiausios prekybos sąlygos, kurias PPO narė taiko kuriai nors valstybei, turi būti taikomos visoms likusioms PPO narėms.*
- PPO nepanaikina visų prekybos barjerų, bet prižiūri, kad jie būtų taikomi vienodai
- Valstybės išlaiko galimybę taikyti protekcines priemones, bet turi tai daryti nediskrimaciniu principu
- **IŠIMTIS – GSP (General System of Preferences) sistema:** *išsivysčiusios šalys sudaro palankesnės prekybos sąlygas besivystančioms valstybėms, taip skatinant jų ekonominę raidą*
- **Bendra nauda išlieka didesnė, nei be PPO**

DVIŠALIAI IR REGIONINIAI SUSITARIMAI

DVIŠALIAI SUSITARIMAI:

- Labai detalūs ir specifiniai (aptariama konkrečios sąlygos konkrečioms prekėms)
- Išlieka svarbus tarptautinės prekybos elementas

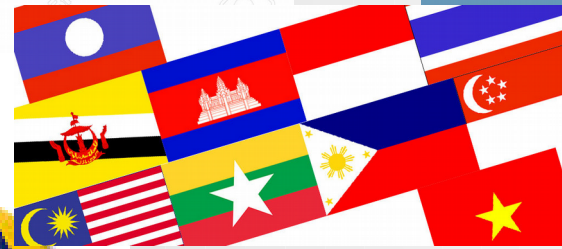
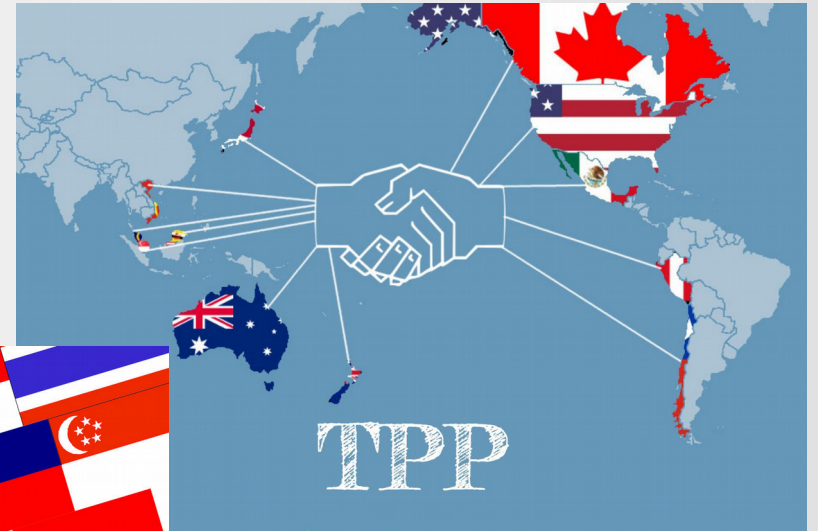
LAISVOS PREKYBOS ERDVĖ - grupės valstybių susitarimas panaikinti ar suvienodinti tarpusavio prekybos barjerus

MUITŲ SAJUNGA – vidaus prekybos apribojimų panaikinimas ir bendro tarifo prekybai su trečiosiomis šalimis įvedimas

BENDRA RINKA – sutarimas panaikinti apribojimus ne tik prekių judėjimui, bet ir kapitalo bei darbo jėgos judėjimui

POLITINĖ SAJUNGA – sutarimas nustatyti bendras reguliacines taisykles, ieškoti bendrų politinių sprendimų, kurti bendras reguliacines institucijas (spill-over)

DVIŠALIAI IR REGIONINIAI SUSITARIMAI

REGIONALIZACIJA?

KARTELINIAI SUSITARIMAI

KARTELIS – gamintojų [arba vartotojų] susitarimas, kurio tikslas yra derinti veiksmus, siekiant paveikti pasaulines kainas (pvz., mažinant gamybos apimtis)

PRAMONĖS IR INTERSŲ GRUPĖS

Pažangios kompanijos – už laisvą prekybą

Nekonkurencingos kompanijos – už protekcionizmą

- **VERSLO REMIAMOS GRUPUOTĖS**
- **INDIVIDUALIOS KOMPANIJOS**
- **INTERESŲ GRUPĖS (profsąjungos, aplinkosaugininkai)**

PRAMONINĖ POLITIKA – valstybė tariausi su įmonėmis dėl ekonominės politikos tikslų ir priemonių (valstybinė ekonomika; šalys su nediversifikuota ekonomika)

PROBLEMINĖS PRAMONĖS ŠAKOS:

- **Žemės ūkis**
- **Tekstilė ir apranga**
- **Intelektuali nuosavybė**
- **Paslaugų sektorius (finansinės paslaugos)**
- **Prekyba ginklais**